

Понікарьова Аліна. Типи підрядного синтаксичного зв'язку в англomовному політичному дискурсі. У статті розглянуто два типи підрядного зв'язку: змістове та структурно-змістове інкорпорування. Ці типи зв'язку пояснено в термінах операцій когнітивного конструювання. Змістове інкорпорування є нелінійним типом підрядного зв'язку, де підрядна предикація є ґрунтом, що задає часові, причинно-наслідкові або епістемічні межі події, вираженої головною предикацією, співвідсною з фігурою. Структурно-змістове інкорпорування є лінійним типом підрядного зв'язку, де попередня предикація в синтагматичному ланцюзі містить інформацію, яка є ґрунтом для інтерпретації наступної предикації, співвідсною з фігурою. Встановлюються кількісні характеристики типів складнопідрядних синтаксичних конструкцій, які використовуються в англomовному політичному дискурсі.

Ключові слова: підрядний зв'язок, змістове інкорпорування, структурне інкорпорування, когнітивні операції конструювання, ґрунт та фігура.

Ponikaryova Alina. The Types of Hypotaxis Syntactic Relations in the English Political Discourse. The article identifies two types of hypotaxis relations: semantic incorporation and structural-semantic incorporation. These types of relations are explained in terms of cognitive construal operations. Semantic incorporation represents a nonlinear type of hypotaxis relations where the subordinate predication serves as the ground setting the time, cause / precondition or epistemic framework of the event, expressed by the main predication functioning as the figure. Structural-semantic incorporation is a linear type of hypotaxis relations where preceding predication in the syntagmatic chain contains information serving as the ground for the interpretation of the subsequent predication, functioning as the figure. The article also represents quantitative characteristics of the hypotaxis syntactic constructions that are used in the English political discourse.

Key words: subordinate connection, semantic incorporation, structural incorporation, cognitive construal operations, ground and figure.

Стаття поступила в редколлегию
05.06.2013 р.

УДК 811.112.2-115

**Олег Радченко,
Наталія Дашко**

Порівняння як засіб репрезентації концепту ПРИРОДА (на матеріалі творів німецькомовних письменників Галичини)

Статтю присвячено вивченню порівнянь, які вербалізують концепт ПРИРОДА, з позиції когнітивної лінгвістики, що дає змогу дослідити особливості концептуальної картини світу німецькомовних письменників Галичини. Здійснено комплексний аналіз об'єктиваторів досліджуваного концепту, вивчено їхню структуру та особливості функціонування в тексті. З'ясовано, що під час вербалізації концепту ПРИРОДА зазвичай використовують гомогенні порівняння, у яких зіставлення відбувається за фізичними характеристиками явищ природи чи за поведінкою представників тваринного світу.

Ключові слова: порівняння, концепт, природа, німецькомовні письменники Галичини, когнітивна лінгвістика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Порівняння – один із найяскравіших засобів мови, який устанавлює зв'язки між предметами та явищами дійсності. Перш ніж вербалізувати інформацію, отриману з навколишнього світу, мовець аналізує та зіставляє її з уже наявними знаннями, тобто використовує прийоми порівняння як засіб пізнання. Такий прийом дає людині змогу образно уявити порівнювані предмети та явища, глибше пізнати і зрозуміти їх. Дослідженню порівнянь присвячені численні праці філософів та лінгвістів (М. Чемерисина, В. Огольцева, Н. Шаповалова, В. Телія, Л. Прокопчук та ін.). Однак сучасні тенденції вивчення мовної особистості автора у зв'язку з ментальними процесами, які відбуваються в його свідомості, визначаються застосуванням когнітивного підходу до аналізу тексту. Тому порівняння як засіб розкриття когнітивних механізмів мовлення індивіда стало предметом когнітивного аналізу [1–5].

Аналіз порівняння з позиції когнітивної лінгвістики дає змогу дослідити особливості концептуальної картини світу письменника, причому особливо значущими є індивідуально-авторські, оказіональні порівняння. Крім того, розгляд порівнянь як когнітивного механізму уможливорює дослідження і тих ознак, які зумовлені емоційним сприйманням об'єкта та оціночним ставленням до нього. Потреба комплексного підходу до вивчення порівняння, яке відіграє важливу роль у процесі когніції, визначає **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є концепт ПРИРОДА/NATUR у текстах німецькомовних письменників Галичини; **предметом** – компаративні звороти, які вербалізують аналізований концепт.

Мета статті – комплексний аналіз порівнянь-об'єктиваторів концепту ПРИРОДА/NATUR у німецькомовних прозових творах письменників Галичини, вивчення їхньої структури та функціонування в тексті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У нашому дослідженні дотримуємося традиційного тлумачення терміна «троп» як одиниці, яку використовують у нехарактерних для неї переносних значеннях [6, с. 205]. Тропи не лише утворюють своєрідну образну сітку, крізь яку сприймається реальність, тобто забезпечують розкриття сутності явищ, а й розкривають суб'єктивне ставлення до світу. Термін «порівняння» розуміємо як логіко-когнітивну операцію, у результаті якої формується троп, побудований на відношеннях подібності. Категоріальною ознакою якого є наявність експліцитно виражених суб'єкта та об'єкта уподібнення [4, с. 127].

Під час аналізу структурних особливостей порівняння дотримуємося думки, що воно має тричленну будову: те, що порівнюється, або «предмет» (*comparandum*); те, з чим порівнюється, еталон, «образ» (*comparatum*); ознака, за якою відбувається зіставлення (*tertium comparationis*) [6, с. 211].

Зазначимо, що розрізняють два типи порівнянь: 1) порівняння на основі прямого значення з об'єктивно-уточнювальною метою вираження, тобто прості асоціації, які ґрунтуються на неускладнених, прозорих ознаках; 2) емоційно-оцінні порівняння на основі метафоричного, переносного значення, тобто складні асоціації, які передбачають багатоступеневість розумових операцій. Їм притаманна найвища абстрактність, оскільки тут установлюється зв'язок між абстрактними поняттями [7, с. 208]. У «найпростіших» атрибутивних порівняннях, які стосуються природи, атрибут подано експліцитно (*frei wie die Vögel, stark wie ein Pferd*), а в емоційно-оцінних атрибут імпліцитний (*ertönte ein Vogellaut: weich und sanft, als habe eine Quelle gewölbten Mundes die Stille der Welt geküsst*).

У творах німецькомовних письменників Галичини порівняння на граматичному рівні представляють порівняльні композити, порівняльні звороти в структурі речення та підрядні порівняльні речення. Пояснення одного предмета через інший відбувається за допомогою компаративної зв'язки. В аналізованих текстах такими єднальними сполучниками виступають *wie, als, wie wenn, als wenn*.

Якщо досліджуваний концепт вербалізований порівняльними композитами, то субстантивний компонент виражає еталон, а ад'єктивний – *tertium comparationis*: *flaumzart, schmetterlingszart, lachsfarben, lindenblütengrün*. Можливе також уживання іменника в давальному відмінку в поєднанні з прислівниками *gleich, ähnlich*, які виражають подібність: *Endlich rauscht ihr schweres Gewand, das ihr gleich grünen Wellen nachfließt* [8, S. 117]; *...eine jener heronischen Naturen, welche einen teuflischen Genuss darin finden, Menschen (...) gleich einem Wurm unter dem Fuße zu haben* [8, S. 98].

Порівняльні звороти із суб'юнкторами *als* і *wie* здебільшого також марковані значенням схожості: *Die nackten Füße streiften über die tauigen Kleeköpfchen wie über ein silbernes Wasser* [9, S. 45]; *Sein blütenweißer Leib (...) spiegelte sich als Riesenqualle in der blauen Unterwelt des Wassers ab* [10, S. 16].

Однак у німецькій мові є порівняння, які виражають удавану подібність. Таке значення мають складнопідрядні речення ірреального порівняння зі сполучником *als (wenn)* чи *wie wenn*: *Es war, als wenn die Sonne täglich zwei Mal auf- und zwei Mal untergegangen wäre* [11, S. 173x; *...hatte ich ein seltsames, beklemmendes Gefühl, wie wenn mich ein wildes Tier, eine Bärin umarmen würde, und mir war es, als müsste ich jetzt ihre Krallen in meinem Fleische fühlen* [8, s. 80].

Порівняльні підрядні речення зі сполучником *wie* виражають значення схожості: *Und aus ihrem Schweigen strömte ein finsterner und lautloser Hass, wie manchmal aus den trächtigen und unendlich schweigsamen Wolken die lautlose elektrische Schwüle des noch vorhandenen Gewitters strömt* [11, S. 153].

В аналізованих текстах німецькомовних письменників Галичини серед порівнянь маємо традиційні для німецької мови зіставлення, які створюють її національний колорит: *stark wie ein Bär, schlau wie ein Fuchs*. Однак для когнітивної лінгвістики релевантними є саме індивідуально-авторські

порівняння, які дають змогу дослідити концептуальну картину світу письменника: *Die Sterne waren von irdischen Händen in den nahen Himmel mit Stecknadel gespießt, wie Fähnchen in eine Landkarte* [11, S. 121].

Порівняння є головною лінгвокогнітивною операцією в процесі аналогового осмислення дійсності, оскільки розкриває механізми концептуалізації світу в людській свідомості, чітко експлікує зв'язки між концептами та їхнє змішування. Воно ґрунтується на встановленні зв'язків між явищами та предметами, що дає змогу людській свідомості розширити ціннісну та образну структуру концепту. Як образ порівняння можна використовувати вербалізатори концепту NATUR (гомогенні порівняння) і об'єктиватори інших концептів (гетерогенні порівняння). Тому в процесі лінгвокреативного мислення природа може ототожнюватися з іншими явищами дійсності. У цьому випадку концепт ПРИРОДА/NATUR перетинається з іншими концептами, крізь призму яких осмислюється природа. Тлумачення концепту ПРИРОДА/NATUR здійснюється за допомогою звертання до таких концептосфер, як ЛЮДИНА/MENSCH (*Wie uralten Leuten des Haarwuchs ausbricht und überall wuchert: auf dem Nasenrücken, auf den Rücken der Hände, auf den Backenknochen und in den Ohren, so kroch an dem Hause überall das Gras des Gazons hoch* [12, s. 202]), ВОГОНЬ/FEUER (*Nebel steigen wie Opferdünste gegen den Himmel* [8, S. 31]), МЕТАЛ/METALL (*die Blätter sahen aus wie Metall* [11, S. 215]) тощо.

Ознакою наявності елемента квалітативності в семантичній структурі порівнянь є використання лексем тематичної групи «якість, ознака», вказівка на еталон тощо. У гомогенних порівняннях концепту ПРИРОДА/NATUR зіставлення відбувається:

а) за фізичними характеристиками явищ природи:

– температура: *Der Himmel über der Weißen Wand ist kobaltblau und so schneidend kalt wie der brillantene Sonnenglanz überm Schnee* [9, S. 170];

– колір: *Als wären Flocken frischen Schnees auf ein grünes Feld bei herrlichem Sonnenschein gefallen, so leuchtete das Weißkleeefeld ihnen entgegen* [9, S. 45];

– розмір: *Landschaft, die so weit erschien wie das Meer* [12, S. 11];

– форма: *Wie eine Riesenraupe dicht mit Laub bepelzt, sich buckelnd und dehnend, sich zusammenziehend und sich streckend, kroch der Bach durch die finstere Deutlichkeit des Waldes* [8, S. 278];

– акустичні явища: *...ertönte ein Vogellaut: weich und sanft, als habe eine Quelle gewölbten Mundes die Stille der Welt geküsst* [12, S. 53];

– тактильні відчуття: *Es sah aus, als streichle die alte Weide das junge Bächlein mit ihren grünbehaarten Händen* [12, S. 61].

б) за поведінкою представників тваринного світу: *Sperlinge und Finken springen schon von Zweig zu Zweig und zwitschern lebhaft, wie wenn sie über etwas hoch erfreut wären* [8, S. 31].

Щодо гетерогенних порівнянь, то *tertium comparationis* тут слугують:

– форма: *An dem tiefdunklen Himmel hingen die Sterne. Seltsam rein, plastisch und eckig, wie goldenen hebräische Buchstaben auf schwarzem Pergament* [8, S. 275];

– тактильні відчуття: *...dass Brennesseln ihren Namen wohl verdienen: sie brennen wie Feuer* [9, S. 38];

– звук: *...das Gelispel der Birken hinter den Fenstern wie leise Musik anzuhören war* [12, S. 178];

– колір: *...während die Äste unten noch den ganzen Schmuck ihrer Blätter ausbreiteten, die goldgelb schimmerten wie frische Butter im Mai* [12, S. 122].

Репрезентанти концепту ПРИРОДА/NATUR використовують і в компаративних зворотах інших концептів, зокрема для позначення:

а) фізичних характеристик людини:

– зовнішній вигляд, голос: *Sein Schädel war kahl, wie eine gewölbte Wüste. Sein Backenbart war weiß, wie ein Flügelpaar aus Schnee. Die Runzeln auf seinem Angesicht waren ein verworrenes Gestrüpp, darin hausten die Jahrzehnte* [11, S. 159];

– особливості поведінки, манери: *Jankel sah auf, so rasch wie ein Vogel den Kopf wendet* [9, S. 34]; *Du sitzt auf der Sywa wie die Krähe auf einer Sau* [12, S. 74]; *...und ihre schwarzen Auglein folgten, flink wie zwei kleine Mäuschen, jedem Bissen der Futternden* [12, S. 238].

б) душевного стану людей, емоцій: *Aber wie er sich auf der Bank niederließ, warf sich die Verzweigung über ihn, und sie schüttelte ihn wie ein eisiger Wind einen schwachen Strauch* [12, S. 358].

в) фізичних характеристик предметів:

– форма: *die zarten schwarzen Buchstaben flogen wie eine geordnete Schar schlanker Schwalben dahin* [11, S. 31];

– час: *In flüchtigen Sekunden umarmte sie ihren Mann. Sie waren kurz wie Blitze, trockene Blitze am fernen, sommerlichen Horizont* [14, S. 24];

– звук: *Aber niemals war ein Lied wie dieses hier gewesen. Es rann wie ein kleines Wässerchen und murmelte sachte, wurde groß wie das Meer und rauschte* [14, S. 162];

– колір: *eine flache Lammfellmütze, die vor Alter bleichgrün wie Moos schimmerte* [12, S. 182]; *...ihre orangefarbene Jacke wie eine Sonne den Park im Bogen umkreiste* [12, s. 218];

– рух: *während sich der Kahn im Wasser wie eine Ente in der Luft wälzt* [13, S. 62].

Інтенсивність використання порівнянь для формування образів художнього тексту засвідчує належність порівняння до референтної сітки тексту. Образна основа компаративних одиниць та їх конкретизувальна спрямованість визначають функції порівняння у художньому тексті: активне сприяння формуванню змісту та ефекту повідомлення, участь у створенні темпорально-локальної осі тексту, вираження суб'єктивно-оцінної модальності, підвищення емоційно-естетичної цінності тексту та створення опор, які сприяють декодуванню концептуальної інформації.

Компаративні одиниці дають змогу виразити «емотивність» чи «оцінність» та емоційно підкреслити ступінь прояву ознаки, адже концепт-джерело обирається залежно від ставлення мовця до оцінюваного. У контекстах, у яких атрибут оцінено позитивно, об'єктом порівняння часто стають символи води: *frisch wie Tau* [9, S. 46]. В окрему групу слід виділити такі об'єкти порівнянь, як небо й небесні світила, які мають позитивну емоційну оцінку: *die Klarheit in ihm war groß und weit wie ein Himmel* [12, S. 177]; *das Lächeln wie eine kleine Sonne* [11, S. 143]; *schön wie ein Stern am Himmel* [13, S. 96]. Використання образного порівняння із блискавкою, яка символізує раптовість, у поєднанні з епітетом «чорний» експресивно забарвлює речення та спричиняє появу негативного відтінку: *Nun zuckte der Tod vor ihm auf wie ein schwarzer Blitz, traf seine harmlose Freude, versengte seine Jugend und schmetterte ihn an den Rand der verhängten Gründe* [11, S. 31].

Порівняння, об'єктами яких є дикі тварини, мають зазвичай негативний відтінок, відтворюючи злість, ненависть: *zischt sie wie eine Natter das Küchenmädchen Malanka an* [12, S. 40]. Птахи слугують для вербалізації меліоративних ознак: *frei wie die Vögel* [9, S. 178]; *wie flinke kleine Schwalben kamen jede zweite Woche ihre Telegramme* [11, S. 182]; *ihre schmalen Hände lagen auf den Höschen, wie weiße Vögel* [11, S. 65]. Особливо негативну оцінку мають лише компаративні звороти, у яких еталоном порівняння є ворони: *Rings um das alte Reich begannen sie zu kreisen wie die schwarzen und feigen Vögel, die aus unendlicher Ferne einen Sterbenden eräugen* [11, S. 127].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Вибір порівнянь завжди детермінований особливостями концептуальної картини світу й пов'язаний із характером авторської оцінки зображуваних явищ. Оскільки порівняння є відображенням когнітивного механізму, воно слугує розшифруванню картини світу, закладеної автором у художньому творі. Вияв у порівнянні своєрідності світосприймання людини та притаманна йому здатність впливати на чуттєву, оціночну, емоційну сферу читача пояснює активне використання порівнянь у тексті. Аналіз концептів-донорів еталонних уявлень, до яких звертаються письменники для конкретизації ознак і оцінок, засвідчує зв'язок концепту ПРИРОДА/NATUR з іншими концептами. Більшою експресивністю наповнені образні порівняння, оскільки їх компоненти мають емоційне навантаження завдяки несподіваному зіставленню різнопланових понять, які жодним чином не пов'язані між собою.

Одним із перспективних напрямів дослідження вважаємо вивчення інших тропеїчних засобів, які вербалізують концепт ПРИРОДА, зокрема епітетів та метафор.

Джерела та література

1. Денисова Г. Л. Когнитивный механизм сравнения в немецком языке : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г. Л. Денисова. – Самара, 2009. – 36 с.
2. Захарова Т. В. Лексические средства вербализации концепта СРАВНЕНИЕ в немецком языке [Электронный ресурс] / Татьяна Владимировна Захарова. – Режим доступа : <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/1304-2012-02-26-15-36-44>
3. Павлюк Т. П. Порівняння як когнітивний компонент поетичного тексту / Т. П. Павлюк // Наук. пр. : наук.-метод. жур. Сер. : Філологія. Мовознавство / Чорномор. держ. ун-г ім. П. Могили комплексу «Кислово-Могиланська академія». – 2009. – Вип. 85. – С. 64–68.
4. Присяжнюк Л. Ф. Когнітивний підхід до аналізу тексту (на матеріалі порівнянь у романах Г. Гріна) / Л. Ф. Присяжнюк // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – Вип. 16. – С. 126–129.
5. Шаля О. І. Когнітивна структура категорії порівняння / О. І. Шаля // Вісник Харківського нац. ун-ту. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2010. – Вип. 62. – С. 77–87.

6. Галич О. Теорія літератури : підручник / Олександр Галич, Віталій Назарець, Євген Васильєв. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
7. Ризель Э. Г. Стилистика немецкого языка : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Э. Г. Ризель, Е. И. Шендельс. – М. : Высш. шк., 1975. – 316 с.
8. Sacher-Masoch L. Venus im Pelz: [mit einer Studie über den Masochismus von Gilles Deleuze] / Leopold von Sacher-Masoch. – Frankfurt am Main : Insel Verlag, 1980. – 282 S.
9. Morgenstern S. Der Sohn des verlorenen Sohnes : [Erster Roman der Trilogie Funken im Abgrund] / Soma Morgenstern ; [hrsg. und mit einem Nachwort von Ingolf Schulte]. – Lüneburg : zu Klampen, 1996. – 283 S.
10. Morgenstern S. Das Vermächtnis des verlorenen Sohnes : [Dritter Roman der Trilogie Funken im Abgrund] / Soma Morgenstern ; [hrsg. und mit einem Nachwort von Ingolf Schulte]. – Lüneburg : zu Klampen, 1996. – 397 S.
11. Roth J. Radetzkymarsch / J. Roth. – Köln : rororo, 1967. – 244 S.
12. Morgenstern S. Idyll im Exil : [Zweiter Roman der Trilogie Funken im Abgrund] / Soma Morgenstern ; [hrsg. und mit einem Nachwort von Ingolf Schulte]. – Lüneburg : zu Klampen, 1996. – 379 S.
13. Sacher-Masoch L. Don Juan von Kolomea. Galizische Geschichten / Leopold von Sacher-Masoch; [hrsg. und mit einem Nachwort von Michael Farin]. – Bonn : Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1985. – 205 S.
14. Roth J. Hiob. Roman eines einfachen Mannes / Joseph Roth. – Berlin : Insel Verlag, 2010. – 195 S.

Радченко Олег, Дашко Наталья. Сравнение как средство репрезентации концепта ПРИРОДА (по материалам творчества немецкоязычных писателей Галиции). В статье исследованы сравнения, вербализующие концепт ПРИРОДА в произведениях немецкоязычных писателей Галиции. Установлено, что на грамматическом уровне сравнения здесь представлены сравнительными композитами, компаративными оборотами и придаточными предложениями ирреального сравнения. При вербализации концепта ПРИРОДА используются гомогенные сравнения, сопоставление в которых производится по физическим характеристикам явлений природы или по поведению представителей животного мира. Для когнитивной лингвистики релевантны индивидуально-авторские сравнения, позволяющие исследовать концептуальную картину мира писателя. Наибольшей экспрессивностью отмечены образные сравнения, поскольку их компоненты обладают эмоциональной нагрузкой. Проявление в сравнении своеобразия мировоззрения автора, его способность влиять на чувственную, оценочную, эмоциональную сферу читателя объясняют высокую частотность употребления сравнений в рассматриваемых нами текстах.

Ключевые слова: сравнение, концепт, природа, немецкоязычные писатели Галиции, когнитивная лингвистика.

Radchenko Oleg, Dashko Nataliya. Comparison as a Mean of Representation of the Concept NATURE (illustrated by the materials of creative works of German-speaking writers of Galicia). The article examines the comparisons verbalizing the concept NATURE used in Galician German-speaking writers' creative works. It is ascertained that, grammatically, the comparisons are represented by comparative composites, comparative phrases, and subordinate clauses of unreal comparison. When verbalizing the concept NATURE, homogeneous comparisons performing comparison by physical characteristics of nature phenomena or by animal behavior are used. Peculiar author's comparisons that help to explore the conceptual picture of the world seen by the writer are relevant for Cognitive Linguistics. As the components of figurative comparisons bear emotional content, this kind of comparisons is marked by the highest expression. Frequent usage of comparisons in the texts involved could be explained by their capacity to express the author's unique world-view and to influence the reader's perceptual, estimating, and emotional spheres.

Key words: comparison, concept, nature, German-speaking writers of Galicia, Cognitive Linguistics.

Стаття надійшла до редколегії
22.03.2013 р.

УДК 811.111'42:784.12

Ірина Рябенська

Концепт ЧАС в англомовному пісенному дискурсі

У статті розглянуто засоби вербальної об'єктизації ціннісного й образного складника національно-культурного концепту ЧАС в англомовному пісенному дискурсі ХХ ст. Основні форми реалізації ціннісного складника – метафоричні словосполучення, які містять лексему *time*. Останні також є об'єктивацією образного